

І.М. Вигівська, к.е.н., доц.
Г.Ю. Хоменко, к.е.н., ст. викл.
К.В. Шумило, магістрант

Житомирський державний технологічний університет

Соціально-відповідальне інвестування: сутність, ризики та перспективи розвитку

Робота присвячена дослідженню особливостей та тенденцій розвитку соціально-відповідального інвестування в Україні. У процесі дослідження з'ясовано, що за сучасних умов розвитку економіки та політичного становища в різних країнах все більшої необхідності та актуальності набуває соціально-відповідальне інвестування різноманітних проектів та програм загальносуспільного значення. На сьогодні з'являються нові форми здійснення соціально-відповідальних заходів бізнесу, серед яких усе більшої популярності набувають імпаکت-інвестиції та фінансування соціально значущих проектів на засадах венчурної філантропії. Визначено, що імпакт-інвестування передбачає, по-перше, отримання прибутку, а по-друге, очікує позитивних соціальних змін, зокрема, на підтримку сталого розвитку сільського господарства, забезпечення доступності медичних послуг, доступності житла, розробку екологічно чистих технологій. З'ясовано, що мета венчурної філантропії полягає, передусім, у створенні соціального ефекту, а вже згодом і отримання прибутку, який може з'явитися в процесі реалізації проекту або діяльності організації. У переважній більшості випадків зазначений вид фінансування відбувається за рахунок прямих інвестицій або боргових цінних паперів з фіксованим доходом.

***Ключові слова:** інвестиції; соціальне інвестування; соціально-відповідальне інвестування; венчурна філантропія; імпакт-інвестиції.*

Постановка проблеми. Зміни, які постійно відбуваються у економічному та політичному житті країни, мають безпосередній вплив на соціальну відповідальність бізнесу. Порівняно з країнами Європи та США для України соціально-відповідальне інвестування відносно нове явище, яке на сьогодні з урахуванням політичної та економічної ситуації в країні є досить актуальним та потрібним. Роль соціально-відповідального інвестування досить висока, адже інвестиції мають не лише сприяти економічному розвитку бізнесу, а й отриманню позитивного соціального ефекту.

За сучасних умов розвитку економіки та політичного становища в різних країнах все більшої необхідності та актуальності набуває соціально-відповідальне інвестування різноманітних проектів та програм загальносуспільного значення. На сьогодні з'являються нові форми здійснення соціально-відповідальних заходів бізнесу, серед яких все більшої популярності набувають імпакт-інвестиції та фінансування соціально значущих проектів на засадах венчурної філантропії.

Спроби поєднати економічну ефективність бізнесу із суспільними потребами у розв'язанні соціальних проблем мають об'єктивні передумови: неефективність традиційних заходів держави та некомерційних організацій щодо розв'язання низки соціальних проблем; стале існування поряд із ринковими неринковими сегментами господарської системи (з одного боку, це може вважатися бар'єром, але з другого – невикористаним ресурсом розвитку); поглиблення нерівності між соціальними групами і країнами; потреба в індивідуалізації і диверсифікації соціальних послуг; концентрація донорських коштів у великих некомерційних організаціях, їх подальша бюрократизація, зниження ефективності діяльності; комерціалізація сфери суспільних послуг, що має наслідком зростання конкуренції між некомерційними організаціями і бізнесом за цю нішу [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціально-відповідального інвестування вже досить давно турбують науковців і є головною тематикою праць таких вітчизняних і зарубіжних науковців: І.В. Жиглей, О.А. Лаговської, О.В. Олійник, О.Б. Сивак, Н.Л. Кусик, О.І. Балабанової, А.В. Ковалевської, О.В. Майстренко, С.З. Мошенського, С.В. Черкасова та інших.

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим доробкам попередників, варто зазначити, що окремі питання щодо визначення сутності соціально-відповідального інвестування, ризиків його здійснення та подальшого розвитку в Україні залишаються недостатньо дослідженими, потребують систематизації та вдосконалення.

Мета статті. Головною метою статті є дослідження сутності й розкриття необхідності та ролі соціально-відповідального інвестування в структурі соціальної активності підприємства та для населення країни загалом.

Викладення основного матеріалу. Основна ідея соціальної відповідальності бізнесу полягає в тому, що основні цілі підприємства не обмежуються лише отриманням прибутку, але й також мають за

необхідність формування стратегії соціальної відповідальності розвитку бізнесу та своєчасної оцінки прийнятих рішень.

На сьогодні досить важливими чинниками соціально-відповідального інвестування є, передусім, проблеми екологічного характеру, а також військові конфлікти, що у XXI столітті набули особливих форм та непередбачуваних наслідків. Для України та українського населення особливо гострим є питання війни на Сході України. За роки військового конфлікту на території України багато сімей зазнали важких наслідків такої війни, тому особливо гострим постає питання побудови соціально-відповідальної стратегії розвитку суб'єктів господарювання у тісній взаємодії з органами влади, з метою підвищення благополуччя суспільства, а особливо учасників бойових дій та членів їх сімей.

Підвищена увага інвесторів до того, на які цілі спрямовуються їх кошти, розміщені в банках та інвестиційних компаніях, у другій половині 20 століття пов'язана зі своєрідним політичним кліматом 1960-х років і численними соціальними та екологічними рухами цього часу, від виступів за громадянські свободи і рівноправність жінок до антивоєнних і екологічних маніфестацій. Наприклад, заснований у 1971 році в США інвестиційний фонд Pax World Fund, зараз відомий як Pax World Balanced Fund (PAXWX), розпочав свою діяльність в самий розпал боротьби проти війни у В'єтнамі та за захист навколишнього середовища. Цей фонд, активи якого 30 років тому становили \$ 101 тис., сьогодні розрісся до \$ 1,16 млрд [4].

Потенційні інвестори прагнуть отримати прибуток, але враховують при цьому довгострокові потенційні наслідки дій в інвестиційному процесі. Вони намагаються передбачити можливі наслідки та прийняти рішення, що узгоджується з подальшими їх переконаннями.

На думку багатьох дослідників, вищою формою соціальної відповідальності бізнесу є його включення в систему соціального партнерства, у результаті якого відбувається перегляд сфер відповідальності бізнесу, влади і суспільства у вирішенні суспільно-значущих проблем, викорінювання соціального утримання, створення механізмів суспільного контролю над виконанням державою своїх соціальних зобов'язань [7, с. 253].

Згідно з результатами досліджень, найпоширенішими є ті інструменти благодійності, в основі яких лежить фінансовий актив компаній: надання адресної благодійної допомоги, здійснення власних операційних благодійних чи грантових програм, створення корпоративного фонду. Багато компаній започаткували практику здійснення благодійних програм через співпрацю з благодійними та громадськими організаціями [5, с. 65].

Ідея використання венчурних підходів у фінансуванні благодійних проєктів і організацій, яка отримала назву венчурної філантропії, виникла в середині дев'яностих років у середовищі венчурних капіталістів і хай-тек підприємців Силіконової долини. Сенс її у використанні виборчого довгострокового фінансування і активної консультативної підтримки за цілями: по-перше, допомогти некомерційній організації, що просуває інноваційні ідеї в соціальній сфері, реалізувати її ідеї; по-друге, допомогти цій організації працювати професійно і стати стійкою. Таким чином, не просто реалізуються окремі проєкти, що мають короткостроковий ефект, а створюються та ефективно працюють соціальні інститути, що дають користь суспільству в довгостроковій перспективі та мультиплікують соціальний ефект завдяки більш професійному підходу в роботі з донорами [2].

При венчурному підході змінюються взаємини благодійника і отримувача, що переходять на рівень партнерства інвестора і підприємця. Лише в нашому випадку це буде соціальний підприємець, який добивається соціального ефекту, або, якщо хочете, соціального прибутку [2].

За сучасних умов розвитку економіки все більшої популярності набувають проєкти, що передбачають використання нових механізмів фінансування, зокрема, мікрофінансування та імпаکت-інвестиції. Імпакт-інвестування передбачає, по-перше, отримання прибутку, а по-друге, очікує позитивних соціальних змін, зокрема, на підтримку сталого розвитку сільського господарства, забезпечення доступності медичних послуг, доступності житла, розробку екологічно чистих технологій. Мета венчурної філантропії, передусім, у створенні соціального ефекту, а вже згодом й отримання прибутку, який може з'явитися в процесі реалізації проєкту або діяльності організації. Зазначений вид фінансування відбувається, переважно, за рахунок прямих інвестицій або боргових цінних паперів з фіксованим доходом.

Сфера імпакт-інвестицій зараз переживає бурхливе зростання. Очікується, що до 2019 року активи в цьому секторі виростуть до \$ 500 млрд – з 50 млрд у 2009 році. Деякі прогнози говорять, що розмір активів сягне в кінцевому підсумку вже \$ 3 трлн [9].

Як більшість нових ідей в області доброчинності, модель венчурної філантропії зародилася в США, але дуже швидко поширилася і в Старому Світі, де фінансовий сектор традиційно дуже сильний і в багатьох країнах має яскраво виражений національний колорит: від консервативних сімейних банків Італії до транснаціональних «акул капіталізму» з лондонського Сіті. Саме в європейських країнах венчурна філантропія приймає найцікавіші форми. У 2005 році на базі Центру Сколла по соціальному

підприємству при Оксфордському університеті була створена Європейська асоціація венчурної філантропії (налічує 70 учасників практично з кожної країни Європи) [2].

Термін «венчурна філантропія» було введено ще в 1969 році Джоном Д.Рокфеллером III. Він описував ідею венчурної філантропії як «пригодницький підхід до фінансування непопулярних громадських ініціатив». Венчурна філантропія досягла піку своєї популярності в середині-наприкінці 1990-х [9].

Імпакт-інвестиції, або інвестиції впливу (соціального внеску) – стали реальністю в 2007 році, коли це словосполучення вперше застосували в Фонді Рокфеллера. У той час імпакт-інвестування визначили як «мобілізацію великих приватних пулів з нових джерел для вирішення критичних світових проблем» [9].

Венчурна філантропія фокусується саме на громадських ініціативах, у той час як імпакт-інвестування розуміє громадські та екологічні ініціативи більш широко. Як правило, обидва види інвестицій спрямовані на отримання фінансового прибутку, одночасно роблячи позитивний вплив на світ, проте не всяка венчурна філантропія ставить прибуток на перше місце [9].

Венчурна філантропія, на відміну від імпакт-інвестування, зорієнтована переважно на збільшення капіталу, при цьому дуже важливою є взаємодія з грантоотримувачами для просування і створення інновацій. Також велику увагу за такого виду фінансування приділено вимірюванню ефективності проектів, що фінансуються.

Термін співпраці для венчурної філантропії становить мінімум три роки, а в середньому цей термін коливається від п'яти до семи років. Імпакт-інвестування, у свою чергу, не має часових обмежень. Даний підхід передбачає фінансування проектів за принципом «стільки, скільки буде необхідно». Суб'єктами здійснення венчурної філантропії виступають переважно фонди або приватні акціонерні компанії.

Венчурна філантропія стає на сьогодні все більш актуальним механізмом фінансування для багатьох традиційних фондів, оскільки нові інструменти та ідеї безпосередньо пов'язані з венчурної філантропією, а інновації допомагають створювати суспільне благо.

Звичайна філантропія спрямована на конкретні програми та проекти, що мають короткий період дії та практично не впливають на загальний результат діяльності організації. Тому, навіть якщо організація доводить свою ефективність, інвестори все одно рідко надають їм достатньо капіталу для розширення своєї діяльності.

Концепція венчурної філантропії сприяє інституційному розвитку грантоотримувачів та інноваційному партнерству «наука – підприємці – суспільство – держава». Для успішної реалізації такої концепції необхідно враховувати траєкторію та процес закріплення і відтворення стихійних, розрізнених актів благодійності [8, с. 111].

Венчурна філантропія як вид благодійної діяльності, з одного боку, є відшкодуванням тягара негативних зовнішніх ефектів за швидкого переходу до ринкової економіки, а з іншого, амортизацією «провалів» держави з виконання економічних функцій, зокрема, перерозподіл доходів у суспільстві. Соціальні інвестиції дозволяють бізнесу підвищити рівень своєї доброчесності і продемонструвати розуміння своєї відповідальності за інноваційний розвиток країни, а соціальна відповідальність бізнесу та соціальне інвестування стануть легітимними і гідними інститутами вітчизняного підприємництва [8, с. 114–115].

Як і соціальне інвестування, венчурна філантропія спрямована не на вирішення поточних соціальних проблем і фінансування соціальних проектів, навіть якщо воно здійснюється на постійній основі, а на зміцнення фінансової стійкості та організаційний розвиток грантоотримувача, зміцнення соціальної інфраструктури, створення механізмів вирішення соціальних проблем, що саморозвиваються та дуплікуються. Так як і соціальне інвестування, вона зорієнтована не на досягнення кількісного результату, а на якісні зміни в соціальній сфері, при цьому особлива увага приділяється зв'язку між соціальними програмами і основною діяльністю компанії та максимальному використанню ресурсів для вилучення бізнес-вигоди із взаємодії. Однак венчурна філантропія на відміну від венчурного інвестиційного бізнесу не вважає припустимою практику, коли переважна більшість підтриманих проектів виявляються неуспішними, тому що неуспіх соціальних проектів відображається на тих соціальних категоріях, рішення проблем яких було початковою метою проекту [3].

Венчурна філантропія може служити каталізатором для нових некомерційних організацій (start-ups). Молодим соціальним організаціям, як і бізнесовим «старт-апам» потрібні не просто гроші: їм потрібен капітал росту, що дозволив би вибудувати структуру або запустити нові програми [1].

Венчурна філантропія може допомогти соціальним організаціям краще використовувати успішні напрацювання і «вийти на масштаб». У перспективних молодих компаній є можливість залучити «мезанин-фінансування», щоб «підштовхнути» своє зростання. Венчурні філантропи можуть надати подібні інструменти для некомерційних організацій, щоб допомогти їм збільшити й диверсифікувати базу підтримки та перевести свою успішну діяльність на новий рівень [1].

Висновки та пропозиції. Україна перебуває на початковій фазі розвитку соціально-відповідального інвестування. Основною причиною низького попиту на такого типу інвестиції, в першу чергу, можуть

бути недостатні знання інвесторів з цієї тематики. Тому дослідження даного питання і поширення його результатів серед потенційних соціально-відповідальних інвесторів є надзвичайно актуальним.

Варто зазначити, що актуальності у здійсненні благодійної діяльності суб'єктами господарювання, а також використанні нових механізмів фінансування різноманітних соціальних проектів, додає не лише економічне становище в країні, а й політичне становище, особливо враховуючи військовий конфлікт на території України та проведення антитерористичної операції на Сході України. Немає сумнівів у тому, що за останнє десятиліття феномен війни зазнав значних перетворень. По-перше, кількість внутрішньодержавних конфліктів значно зросла. По-друге, новий елемент сучасних збройних конфліктів полягає в розмитті кордону між військовими та цивільними особами.

Саме використання нових механізмів фінансування соціальних проектів та програм, що сприяли б адаптації військовослужбовців з місць військових конфліктів та членів їх сімей сприяють вирішенню важливої проблеми національної безпеки країни та підвищенню соціально-економічних умов життя людей.

У процесі дослідження з'ясовано, що венчурна філантропія – це використання венчурного підходу у фінансуванні благодійної діяльності громадських організацій. Її основою метою є допомога некомерційним організаціям у просуванні інноваційних ідей у соціальній сфері, забезпечення сталого розвитку таких організацій, а також створення соціальних інститутів, які приносять користь суспільству у довгостроковій перспективі та мультиплікують соціальний ефект завдяки використанню більш професійного підходу в роботі з соціальними інвестиціями.

Напрямок подальших досліджень стане формування заходів зниження виникнення ризиків філантропії в діяльності підприємства, а також формування обліково-аналітичного забезпечення управління такими ризиками, що спонукатимуть підприємство здійснювати благодійну діяльність.

Список використаної літератури:

1. Венчурна філантропія / Сайт Українського форуму благодійників [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ufb.org.ua/sekto-r-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/trendi/trend-1.htm>.
2. Венчурна філантропія: прями інвестиції в благодійність / Експертна думка – Портал «Новий бізнес: соціальне підприємництво» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nb-forum.ru/interesting/experts/venchurnaya-filantropiya-pryamye-investitsii-v-blagotvoritelnost.html#ixzz51FLdXgdi>.
3. Занина А.А. Венчурная филантропия: сущность и основные принципы функционирования / А.А. Занина, Е.П. Канивец // Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. – 2014. – Том 2, № 6. – С. 113–118.
4. Майстеренко О.В. Соціально-відповідальне інвестування: західний досвід / О.В. Майстеренко // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – 2015. – № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4393>.
5. Савчук О.М. Благодійна діяльність бізнесових організацій та благодійних фондів / О.М. Савчук, О.М. Бугера // Наукові записки НаУКМА. – 2011. – Т. 123. – С. 61–69.
6. Социальное предпринимательство в России и в мире: практика и исследования / А.А. Московская, М.А. Аларичева, А.И. Албутова и др. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://lib.rus.ec/b/376509/read#t3>.
7. Третяк М.В. Типологія соціальної відповідальності бізнесу / М.В. Третяк // Теорія та практика державного управління : зб-к наук. праць / Державне регулювання процесів економічного і соціального розвитку. – 2014. – Вип. 4 (47). – С. 248–257.
8. Ульянова О.Ю. Венчурная филантропия – институт социальной ответственности бизнеса / О.Ю. Ульянова, М.Е. Никуфорова // Российское предпринимательство : журнал. – 2007. – № 8. – С. 111–115.
9. Moskowitz D. Impact Investing vs. Venture Philanthropy / D.Moskowitz [Online]. – Access mode : <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/060915/impact-investing-vs-venture-philanthropy.asp>.

References:

1. Ukrai'ns'kyj forum blagodijnnykiv, «Venchurna filantropija», *Sajt Ukrai'ns'kogo forumu blagodijnnykiv*, available at: <http://ufb.org.ua/sekto-r-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/trendi/trend-1.htm>
2. Ukrai'ns'kyj forum blagodijnnykiv, «Venchurna filantropija: prjami investycii' v blagodijnnist'», *Ekspertna dumka*, Portal *Novyj biznes: social'ne pidpryjemnyctvo*, available at: <http://www.nb-forum.ru/interesting/experts/venchurnaya-filantropiya-pryamye-investitsii-v-blagotvoritelnost.html#ixzz51FLdXgdi>
3. Zanina, A.A. and Kanivec, E.P. (2014), «Venchurnaja filantropija: sushhnost' i osnovnye principy funkcionirovaniya», *Visnik students'kogo naukovogo tovaristva DonNU imeni Vasilija Stusa*, Vol. 2, No. 6, pp. 113–118.
4. Majsterenko, O.V. (2015), «Social'no-vidpovidal'ne investuvannja: zahidnij dosvid», *Elektronne naukove fahove vidannja «Efektivna ekonomika»*, No. 10, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4393>
5. Savchuk, O.M. and Bugera, O.M. (2011), «Blagodijnna dijial'nist' biznesovih organizacij ta blagodijnnih fondiv», *Naukovi zapiski NaUKMA*, Vol. 123, pp. 61–69.
6. Moskovskaja, A.A., Alaricheva, M.A., Albutova, A.I. and others, *Social'noe predprinimatel'stvo v Rossii i v mire: praktika i issledovanija*, available at: <http://lib.rus.ec/b/376509/read#t3>

7. Tretjak, M.V. (2014), «Typologija social'noi' vidpovidal'nosti biznesu», *Teorija ta praktyka derzhavnogo upravlinnja, zb-k nauk. prac, Derzhavne reguljuvannja procesiv ekonomichnogo i social'nogo rozvytku*, Vol. 4 (47), pp. 248–257.
8. Ul'janova, O.Ju. and Nikiforova, M.E. (2007), «Venchurnaja filantropija – institut social'noj otvetstvennosti biznesa», *Rossijskoe predprinimatel'stvo*, No. 8, pp. 111–115.
9. Moskowitz, D., *Impact Investing vs. Venture Philanthropy*, available at: <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/060915/impact-investing-vs-venture-philanthropy.asp>

Вигівська Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– обліково-інформаційне забезпечення управління ризиками соціально-відповідальних заходів.

Хоменко Ганна Юрїївна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри обліку і аудиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– обліково-аналітичне забезпечення венчурного фінансування підприємств.

Шумило Катерина Вікторівна – магістрант групи ЗОО-16-2м Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– обліково-аналітичне забезпечення соціально-відповідального інвестування підприємств.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2017.